

Оборонний потенціал України: чи можна змінити риторику Кремля

Після розмови президентів Байдена і Путіна 7 грудня, попри лапідарні заяви про результати, все ж можна зробити декілька висновків на підставі різноманітних поведінкових реакцій.

Зокрема, вже 12 грудня через джерела телеканалу NBC News стало відомо, що Джо Байден відклав додаткову військову допомогу Україні на 200 млн доларів. Відповідно до звернення 22 конгресменів з проханням прискорити надання допомоги Україні, йшлося про «максимальне посилення здатності до опору», тож американського президента просили надати хоча б частину допомоги – «стінгери» (легкі ПЗРК), «джавеліни» (легкі ПТРК), дрони та протикорабельні ракети.

Уже наступного дня, 13 грудня, міністр оборони України Олексій Резніков заявив, що Німеччина блокує постачання зброї Україні через НАТО, незважаючи на попередження США про можливе розширення агресії та нове вторгнення Росії. Берлін минулого місяця наклав вето на закупівлю Україною антидронових рушниць та антиснайперських систем через агентство НАТО із закупівель. А з травня поінформував Київ, що не продаватиме летальної зброї.

Відповідно, Захід почав обережніше надавати чи продавати Україні озброєння – це, як давно відомо, частина побажань Путіна. Між іншим, Росія не припинила стягувати війська навіть після розмови Байдена з Путіним... Хоча Вашингтон намагається зберегти суворе обличчя: 9 грудня речник Пентагону Джон Кірбі зазначив, що «джавеліни» можуть «застосовуватись для самооборони без географічних обмежень».

Чи дізналися ми щось нове? Здається, що ні – усе так, як і було до розмови очільників Кремля та Білого дому. І все так, як і буде далі. Війна за незалежність триває.

Логіка переозброєння

Автору статті доводилося чути песимістичні думки про безперспективність переозброєння України, бо така потужна воєнна машина, як російська, ще й з ядерним арсеналом, не дозволить досягти паритету. А зусилля слід зосередити на політично-дипломатичному фронті, зокрема, у площині двосторонніх відносин з окремими країнами західного світу: США, Великобританією, Туреччиною, Польщею, Канадою. З одного боку, начебто правильно. З іншого, Україні не потрібен воєнний паритет з РФ – Україні потрібні дієві фактори стримування. Україна має свій історичний приклад – Тузла. Та й Крим також: якби не було втрачено шість діб, Крим залишився б українським – його окупація почалася внаслідок відсутності рішень влади у військовій сфері.

Щоб створити фактори стримування, потрібна передусім концентрація зусиль влади.

Найсильніший фактор, без сумніву, люди. На жаль, поки що є лише сподівання на ревізію поглядів щодо трансформації армії, створення потужної територіальної оборони, формування мотивації до служби. Але поруч із людським дуже вагомим залишається фактор новітніх оборонних технологій. Маленькі країни, які активно та технологічно переозброюються, стають якщо не непереборною силою, то міцними горішками. Чому ті самі Польща та Фінляндія витрачають шалені гроші на переозброєння, зокрема на закупівлю американських літаків F-35? Хіба не тому, що знають: боронити свій суверенітет мусять виключно вони?

А ось вітчизняні реалії. У 2014-2019 роках українська армія отримала лише 6,3% озброєння від запланованого. Це досить цікаве одкровення нового військового міністра, особливо якщо додати, що, за словами Олексія Резнікова, за п'ять років не було використано чи безповоротно втрачено 4,5 млрд гривень. До того ж за цей період лише 13% з усіх поставок для ЗСУ було розроблено на вимогу Генштабу. Решта – або імпорт, або просто наявність. Ще гірше з дослідно-конструкторськими роботами, яких багато, «але деякі з них тривають понад 20 років».

Тож небезпідставно новий міністр оборони зажадав збільшити витрати на озброєння в 10 разів – нині, за його підрахунками, «цей сектор отримує лише 15-20% від необхідного обсягу».

Є тут ще один, найбільший підводний камінь – вибір пріоритетів. «Умовно зараз ми отримали на озброєння 28 млрд грн, разом із держгарантіями нехай буде 40 млрд. Але якщо скласти видатки на озброєння з уже затверджених, узгоджених і перспективних програм, то потрібно 230-250 млрд грн щороку», – повідомив Резніков. Він вважає, що Україні потрібні сучасні протиповітряна оборона, протиракетна оборона, флот, берегова оборона, бойова авіація і ракетна програма. Також не варто забувати про інвестиції в передові розробки, безпілотні технології, автоматизовану систему управління та робототехніку.

Насправді все сказане очільником оборонного відомства слушне. Але існує багато нюансів переозброєння – від відсутності належного фінансування до відсутності рішень про пріоритети переозброєння та відсутності системної військово-технічної політики. Наприклад, Резніков пообіцяв, що до кінця 2021 року державне оборонне замовлення (ДОЗ) буде виконане на 97-98%. Але тут йдеться про укладання контрактів, тоді як мають підраховуватися фактичні постачання озброєнь і військової техніки.

Коли очільник Міноборони цілком справедливо каже про те, що армія вимушена купувати те, що може запропонувати ОПК, а не те, що їй потрібно, то тут є й хибна багаторічна позиція військового відомства. Нагадаю, порушивши регламент під час засідання уряду, кілька років тому колишній міністр Степан Полторак голосом визначив прибутки для підприємств ОПК на рівні 1% під час закупівлі комплектуючих та 20% під час проведення робіт, що зробило участь підприємств у ДОЗ не тільки неприбутковою, але й руйнівною.

Тому підприємства ОПК тихо йдуть на зовнішні ринки замість оснащувати власну армію. Свіжий приклад: приватна «Аеротехніка», яка свого часу виконувала дослідно-конструкторську роботу з розробки автоматизованої системи управління «Ореанда-ПС» для Повітряних сил ЗСУ, не реалізовуватиме контракт на постачання таких систем Міністерству оборони через збитковість умов угоди.

Ще одна ілюстрація: не хочеться вірити, але новітня РСЗВ «Вільха-М» може швидше потрапити в армію ОАЕ, ніж у ЗСУ. Це свідчення наявних проблем у відносинах між замовником та виконавцем. Тут не зайве додати нерівність прав українських підприємств ОПК з іноземними: перші проходять тривалі випробування і захищають перед Міноборони так звані РКМ (розрахунково-калькуляційні матеріали), другі без жодних застережень продають озброєння ЗСУ.

Так само досі нерівні права у приватних підприємств ОПК України порівняно з державними – це також знижує мотивацію брати участь у ДОЗ. Як ілюстрація – ключове підприємство-виробник протикорабельного ракетного комплексу РК-360МЦ «Нептун» було вимушене самостійно вкласти майже 100 млн грн у підготовку виробництва, тоді як державні підприємства роблять це в рамках державного фінансування.

Тож в Україні не зруйнована система довгострокового планування оборонних закупівель, як вказує міністр Резніков – цієї системи в державі ніколи не було. І добре, що він звернув на це увагу, бо її треба будувати, якщо ми хочемо адекватно відповідати на російську загрозу.

До речі, днями спікер українського парламенту Руслан Стефанчук заявив, що Верховна Рада може передбачити додаткові видатки на переозброєння українського війська. Це, разом з увагою нового міністра оборони до проблеми саме переозброєння, є хорошою звісткою.

Попри всі проблеми та недоліки, можна констатувати позитивні наміри представників військово-політичного керівництва у площині переозброєння.

Зброя стримування

ЦДАКР тривалий час наполягав: якщо в державі немає коштів для посилення стратегічної (оперативно-стратегічної) компоненти озброєнь, то варто насичувати війська тактичними платформами – для реалізації москитних стратегій на землі, на морі та в повітрі. Це, звісно, не самодостатній шлях, але в разі масового постачання таких систем можна суттєво збільшити рівень автономності підрозділів, посилити стійкість і здатність діяти на ураження. Це практичне використання сучасних і відносно дешевих технологій, яке може стати першим кроком до потужного переозброєння з отриманням техніки, цикл виробництва якої становить рік і більше.

Під час святкування Дня Сухопутних військ ЗСУ у грудні 2021 року стало відомо, що у Збройних силах України створюватимуться підрозділи, які будуть оснащені баражувальними боєприпасами, або «дронами-кілерами». При цьому командування Сухопутних військ ЗСУ вважає, що необхідно розвивати і удосконалювати форми та способи застосування безпілотних літальних апаратів і роботизованих систем. Це справді сучасне й вагоме рішення, яке свідчить про поступову ревізію поглядів на переозброєння в українського генералітету. Крім того, в СВ ЗСУ мають намір нарощувати можливості частин і підрозділів до радіоелектронної боротьби та впроваджувати систему мережоцентричної війни, нарощувати спроможності військ вести безконтактні бойові дії. Що ж, рівень розуміння сучасної армії визрів і набув сили під час війни, залишається ще тільки втілити ці наміри – через брак фінансування це надзвичайно складно.

Але на тлі цих новітніх рішень спробуємо визначити, які саме озброєння могли б призвести до відмови Кремля від масштабного вторгнення в Україну або розширення масштабів нинішньої війни. За визначенням фахівців ЦДАКР, це такі найбільш необхідні нині озброєння.

Перше – протикорабельний ракетний комплекс РК-360МЦ «Нептун» і його майбутні модифікації. Ця потужна зброя вже фактично існує, уже завершують виготовлення першого дивізіону протикорабельного берегового комплексу з крилатими ракетами з дальністю ураження 280 км. Ба більше, вже тривають досить перспективні перемовини з ймовірними іноземними покупцями українських ракет. Згідно з повідомленням генерального конструктора-генерального директора ДержККБ «Луч» Олега Коростельова, перший дивізіон РК-360МЦ «Нептун» виготовляють за затвердженим планом, ВМСУ отримають ці протикорабельні комплекси з ракетами вже на початку 2022 року. До того ж завершено заводські випробування РЛС «Мінерал-У» (розроблений ДП «Науково-дослідний інститут радіолокаційних систем «Квант-Радіолокація»), призначеного для наведення ракет комплексу «Нептун» на цілі.

Показово, що Міністерство оборони планує найближчим часом підписати новий контракт на постачання другого дивізіону протикорабельного комплексу РК-360МЦ «Нептун». Хоч як запевняють виробники, вони здатні зробити і три дивізіони протягом року. Враховуючи, що «спільний залп» Чорноморського флоту РФ складає близько 200 пусків ракет (навіть без урахування авіації ЧФ РФ), для стримування противника з моря доцільно мати три-чотири дивізіони «Нептунів». Це орієнтовно 216-288 протикорабельних ракет Р-360 у разі повного забезпечення дивізіонів (наразі реальна кількість ракет у складі першого дивізіону невідома).

Крім того, цей комплекс можна надалі постачати в Ракетні війська та артилерію (ЗСУ мають 10 бригад і один полк у складі РВіА Сухопутних військ) й адаптувати для Повітряних сил ЗСУ.

Друге – РСЗВ «Вільха-М». Хоча цей ракетний комплекс з коригованим боєприпасом калібру 300 мм є тактичною зброєю, його масові постачання в РВіА можуть мати стратегічні наслідки. Важливо, що РСЗВ «Вільха-М» фактично вже існує. Почати треба з того, що РСЗВ «Вільха» стала першою вітчизняною високоточною зброєю, яку отримала на озброєння українська армія. Її розробило те саме КБ «Луч» на базі радянської РСЗВ 9К58 «Смерч», а з 2018 року вона прийнята на озброєння та постачається в ЗСУ. РСЗВ «Вільха» здатна вразити цілі противника високоточним залпом на

відстані 70 км. А от РСЗВ «Вільха-М» можна назвати цілком новою зброєю – на відміну від попередньої системи, вона має дещо іншу ракету та сьогодні здатна вражати на дальності 110 км.

«Державні випробування «Вільха-М» перебувають на підсумковому етапі, і я гадаю, що в першому кварталі наступного року ми поставимо на озброєння ракету, яка літає майже вдвічі далі. І тоді, я так сподіваюся, наш вітчизняний замовник замовлятиме саме цю ракету підвищеної дальності. Пускові, які ми доопрацювали, тобто пускові РСЗВ «Смерч», здатні пускати всі три типи ракет: як ракети РСЗВ «Смерч», так і «Вільхи» звичайної, ми її називаємо «короткою», яка літає на штатні 70 км, так і «Вільхи» «довгої». Вони пускаються з однієї платформи, в якій є програмне забезпечення, яке дозволяє роботу з усіма видами ракет», – пояснив Олег Коростельов.

Третє – ЗРК власної розробки і виробництва. Вітчизняний ЗРК, який буде здатен вражати повітряні, у тому числі балістичні цілі – потужна зброя стримування та захисту. Особливо важливим є здатність ЗРК вражати балістичні цілі, враховуючи, що значна частина авіаційних, корабельних ракет і ракет наземних комплексів РФ може бути пущена без перетинання державного кордону України. Але як вказують фахівці, якщо пілот знає про наявність ППО у противника, його мотивація до здійснення польоту зменшиться на дві третини.

Враховуючи надзвичайну коштовність імпорту такої зброї та значні напрацювання української промисловості (близько 70% комплектуючих ЗРК у проєкті ДККБ «Луч» є в серійному виробництві, а вартість його розробки не перевищить 50 мільйонів доларів), вибір саме вітчизняного проєкту здається найбільш реалістичним і перспективним шляхом. Тобто з прицілом на подальші удосконалення, модернізацію. Та й експорт, не виключено. Тобто такий шлях передбачає розвиток вітчизняних шкіл розробок сучасного озброєння.

Наразі ДККБ «Луч», здається, достукалося до Міноборони України і сподівається отримати замовлення від військового відомства на перший проєкт ЗРК у 2022 році. Йдеться про дослідно-конструкторську роботу зі створення зенітно-ракетного комплексу (ЗРК) на основі одного з трьох захищених ще у 2016 році аванпроєктів.

Генеральний конструктор-генеральний директор ДККБ «Луч» Олег Коростельов сказав автору статті, що недавно відбулася розмова з міністром оборони України Олексієм Резніковим на цю тему. «Я бачу його новий, свіжий погляд на ці речі, і я так вважаю, що мені вдалося його переконати, що одну з робіт необхідно починати», – зазначив очільник ДККБ «Луч». Водночас поки що він не береться прогнозувати, який саме з трьох проєктів обере Міноборони та які терміни початку його фінансування.

Четверте – безпілотна розвідувально-ударна авіація. У цьому розділі немає твердження про відмову від сучасної пілотованої авіації. Але об'єктивно Україна не може отримати навіть вживані бойові літаки без фінансової допомоги (кредитування, лізингу і т.д.) західних партнерів. Не здатна створити і власні – такі, щоб перевершували покоління «4+». Тож час поміркувати про безпілотники.

Напевно, у цій площині варто рухатися «від простого до складного». Хоч згадані баражувальні боеприпаси, або «дрони-кілери», важко назвати простою технікою. Але цілком логічно виглядає разом із прийняттям на озброєння «малих», тактичних дронів, здатних точно вражати на відстані 30-40 км, розпочинати дослідно-конструкторську роботу над більш потужними системами – оперативного-стратегічного рівня. У грудні 2021 року стало відомо, що Міноборони України найближчим часом може замовити таку ДКР для розвідувально-ударного безпілотного комплексу «Сокіл-300» від ДККБ «Луч». Що забезпечить старт оснащення Збройних сил України вже за кілька років.

Цікаво, що вже під час першої презентації оперативно-тактичного безпілотної «Сокіл-300» у листопаді 2020 року виявилось, що він насправді може бути різних рівнів, аж до оперативно-стратегічного рівня.

Напевно, варто й вивчити реальні можливості створення для ЗСУ безпілотної Ace One з операційним радіусом дії 1500 км, який у вигляді макета був продемонстрований на виставці «Зброя та Безпека-2021».

Розроблений британсько-українською компанією Air Combat Evolution дрон, як стверджують автори, знищуватиме безпілотної та наземні цілі. При цьому обіцяють широке використання елементів штучного інтелекту та функціонування у складі «рою», тобто групи безпілотної. «Рій» передбачає, що хтось буде постановником завад, хтось буде носієм важкого озброєння, хтось буде знешкоджувати повітряні цілі. «Ace One призначений для того, щоб стати одним з елементів протиповітряної оборони. Він не призначений для бою з пілотованими винищувачами. Він призначений для повітряного бою майбутнього, в якому беруть участь безпілотної», – роз'яснив деталі проєкту Ace One один з розробників дрона Олександр Лось.

Усе це лише напрацювання, але саме активізація напрямків таких розробок може привести українську промисловість до створення безпілотної літака. За прикладом Туреччини, яка вже тривалий час веде розробки безпілотної, а 2023 року має намір підняти в повітря перший безпілотної літак.

П'яте – сучасна система управління військами та озброєнням. У затвердженій 25 березня 2021 року новій військовій доктрині держави (Стратегія військової безпеки) президент Зеленський справедливо поставив «розвиток систем управління військами та зброєю» перед рештою пріоритетів: перед розвитком військово-морських можливостей, протиповітряної оборони України, авіації, ракетних військ та артилерії, систем розвідки, радіоелектронної боротьби, озброєння та військової техніки, удосконаленням систем мобілізації, розвитком територіальної оборони України та опору. Однак саме цей напрям гальмує останніми роками найдужче.

У книзі першого віцепрезидента Національної академії наук України, академіка Володимира Горбуліна «Як перемогти Росію у війні майбутнього» можна знайти таке твердження: «Ключовим трендом XXI століття стала глобальна роботизація армій. Найчастіше вона йде з використанням автоматизованих систем управління. Фахівці небезпідставно стверджують, що створення та впровадження таких систем у збройних силах здатне на 40% покращити реагування на військові атаки та вчасно підготуватися до відповіді на розгортання військ противника, що суттєво знизить втрати особового складу».

Україна ніби у тренді. На параді до 30-ї річниці незалежності держави влітку 2021 року ми побачили перший бойовий робот. Замовлено нову партію турецьких безпілотної, є намір розвивати власні. Досить активно переоснащуються новими засобами захищеного зв'язку Сили спеціальних операцій, ДШВ і ВМСУ. Згідно з повідомленням агентства Defense Express у лютому цього року, у 2021 році на створення єдиної системи автоматизованого управління військами (ЄАСУВ) було виділено майже 300 млн грн. Однак у березні 2021 року керівництво Міноборони після негативної інформації у ЗМІ про результати діяльності зупинило на невизначений час подальше фінансування розробок у цій галузі. Ревізії досі не було, хоча новий головнокомандувач Валерій Залужний висловився за створення ЄАСУВ.

Шосте – сучасні ударні вертольоти. Якщо говорити про справжній захист неба, то посилення потребують не тільки Повітряні сили ЗСУ. Досі також не модернізовано парк бойових вертольотів ЗСУ, зокрема, не забезпечено їм здатність вести бій уночі та за будь-яких погодних умов. Для цього на вертольоти Мі-24, Мі-17 і Мі-8 слід установити керовані високоточні ракети та відповідний комплекс управління. Між іншим, Україна ніколи не розробляла і не мала власного виробництва

бойових вертольотів (як і у випадку із ЗРК і бойовими літаками). При цьому розгалужена ремонтна вертолітна база, включно з проведенням елементів модернізації, через відповідні контракти позитивно оцінюється майже сотнею країн світу. Ударні вертольоти відіграють значну роль у підтримці наземних операцій, а здатність бойового пілотованого вертольота керувати «роєм» гвинтокрилих машин створює виключні можливості на полі бою.

Роками вітчизняна промисловість йшла до створення виробництва гелікоптерів, і коли у травні 2021 року з'явився наказ Міноборони про постачання в ЗСУ металевих лопатей несучого гвинта для вертольотів типу Мі-24, стало зрозуміло, що вітчизняні зброярі на фінішній прямій. При цьому АТ «Мотор Січ» за власні кошти налагодило виробництво таких ключових елементів вертольота, як редуктор і лопаті. А команда з державних і приватних підприємств спромоглася створити й інтегрувати комплекс високоточного озброєння, що отримав назву 524Р.

Використання вітчизняного ПТРК стало можливим завдяки розробці командою зброярів оптико-електронного модуля для виявлення цілі і наведення на ціль ракети ПМ-ЛКТ. Модуль входить до складу комплексу управління вогнем 524Р, який встановлюється поки що на вертоліт Мі-8МСБ-В, а у перспективі після завершення випробувань – і на Мі-24.

У згадану державно-приватну команду, крім самого виробника вертольотів АТ «Мотор Січ» і розробника високоточних ракет «Бар'єр-В» ДККБ «Луч» (саме це підприємство стало головним у проєкті), основними суміжниками увійшли приватна компанія «Рамзай» і Черкаське державне підприємство НПК «Фотоприлад». Ще одним суміжником став Ізюмський приладобудівний завод, який виробляє лазерний випромінювач. Наразі комплекс керованого озброєння 524Р дозволяє виявляти цілі типу танк на відстані до 10 км і вражати їх за 7,5 км. Потреби ЗСУ нині становлять близько 60 нових або глибоко модернізованих вертольотів.

Крім того, «Рамзай» розробляє і вже представив перший в історії України безпілотний ударний вертоліт RZ-500 із сучасним прицільним комплексом ПрК-Р-21 власного виробництва. Він має тактичний радіус роботи 60-80 км, водночас може використовуватися для створення згаданого вище «рою» гвинтокрилих безпілотників, які керуватимуться пілотованим гелікоптером. Розробники кажуть, що шість таких апаратів у складі «рою» здатні зірвати завдання батальйонної тактичної групи противника.

Отже, відповідні технології в Україні є, а за умов політичної волі можна створити сучасну систему переозброєння. За оцінками фахівців Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР), якби усунути хоча б три чверті наявних проблем і створити реалістичні механізми глобального переозброєння, то через 8-10 років Україна досягла б того стану розвитку ЗСУ, який дозволив би назвати військо інститутом стримування зовнішньої агресії. Відповідно, Україна стала б відчутно менш вразливою мішенню для сусідньої, вороже налаштованої держави.

Автор: Валентин Бадрак, член Правління УІБД, директор ЦДАКР.